

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΣΟΥΡΑΣ

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Νά μιλήσω ἐγὼ γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ πατέρα μου ἢ γιὰ τὴν πολὺπλευρὴ κοινωνικὴ του δράση ποὺ τὸν ἔφερε στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν μεγάλων φυσιολογικῶν τῆς νεότερης πνευματικῆς μας ἱστορίας, σ' αὐτὸ μ' ἐμποδίζει — πῶς νὰ τὸ πῶ ; — νά, ποὺ τὸ ἴδιο αἷμα τρέχει καὶ μέσα στὶς δικές μου τὶς φλέβες. Καλύτερα ἔχω νὰ δοκιμάσω μήπως θὰ κατόρθωνα, μὲ λίγες σκόρπιες μολυβιές, νὰ σκιαγραφήσω ἐδῶ τὴ μορφή του, ἔτσι ὅπως, μέσα στὴ θερμὴ ἀτμοσφαῖρα τοῦ σπιτιοῦ, τὴ χαραξάν βαθιὰ στὴ μνήμη τὰ πρῶτα σκιρτήματα τῆς παιδικῆς ψυχῆς.

Ἀπὸ τὶς μισοσβησμένες θύμησες τῶν μακρινῶν ἐκείνων χρόνων ξεπροβάλλει πρώτη μιὰ εἰκόνα ζωηρῆ: ἀκουμπόντας στὸ περβάζι μιᾶς πόρτας στέκεται ὁ πατέρας ἀσάλευτος· μὲ τὴν ἀριστερὴ ἀπαλάμη σφίγγει τὸ πηγούνι του κάτω ἀπὸ τὰ πυκνά του μαῦρα γένεια κ' εἶναι κάπως θολὰ τὰ μάτια του στὸ σκυφτὸ κεφάλι· στὸ ἄλλο χέρι κρατᾷ τὸ τηλεγράφημα, ποὺ τοῦ ἔφερε τὴν εἶδηση γιὰ τὸν θάνατο τοῦ παποῦ. Ὁ βουβὸς αὐτὸς πόνος τοῦ ὄριμου ἀντρα σάστισε τὴν παιδικὴ καρδιά περισσότερο κι' ἀπὸ τὸν ξαφνικὸ χαμὸ τοῦ ἀγαπημένου τῆς ἀσπρομάλλη γέροντα, ποὺ συνήθιζε ν' ἀστειεύεται πάντα καὶ νὰ παίξει, πρόσχαρος καὶ γελαστός, μὲ τὰ δυὸ τ' ἀγγόνια του. Καὶ μόνο πολὺ πολὺ ἀργότερα, σὰ θ' ἀνταμῶσει, ἀρκετὰ μεγάλο τότε πιά, τὸ παιδί τὸ ἴδιο σχεδὸν ἐκεῖνο πρόσωπο στὴν ἴδια σχεδὸν στάση σ' ἓνα ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, θὰ καταλάβει τί ἔχε σαστίσει ἄλλοτε τὴν παιδικὴ του καρδιά: ζωντανὸ μπρὸς στὰ μάτια του ἀντίκριζε πρώτη φορά τότε τὸ πρότυπο γιὰ τὴν ἰδανικὴ ἔκφραση τοῦ ἀντρίκιου πόνου.

Ἄς εἶναι καὶ μὲ ἀργὸν ρυθμὸ, κυλοῦν δσο νᾶναι τὰ παιδικὰ χρόνια. Στὸ καινούργιο σπίτι ὅπου μετακομίσαμε, σ' ἓνα κούφωμα κάτω ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ σκάλα, βρίσκονται στοιβαγμένα ἓνα σωρὸ σακκιά. Κρυφὰ τὰ εἶχαν κουβαλήσει, νύχτα. Εἶναι ἄλλα γεμάτα μὲ κάτι σκληρὰ πράματα, ποὺ στρομπιάζουν μέσα, κι' ἄλλα μὲ κάτι μαλακό. Λεῖπει ὁ πατέρας ταξίδι, ὄχι ὅμως γιὰ πολὺ, γιὰ κάνα - δυὸ βδομάδες μόνο. Μὰ ἐμεῖς τὰ παιδιὰ δὲν ξέρουμε πῶς πῆγε μὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας στὴν Πόλη, οὔτε καὶ πῶς τὰ τσαρούχια καὶ τὰ καλπάκια μὲς στὰ σακκιά εἶναι γιὰ τοὺς ἀντάρτες, ποὺ ἐτοιμάζονται νὰμποῦν μὲ τὸν Μπρούφα στὸ Τούρκικο. Ἐμεῖς ἀνοίγουμε κάπου-κάπου ὅ,τι σακκί βρεθεῖ μπροστὰ μας κ' ἔ-

χουμε γιὰ παιγνίδι μας νὰ φοροῦμε καμαρωτὰ πότε κανένα καλπάκι, πότε καὶ τὰ τσαρούχια. Ἐτοῦτα μᾶς πέφτουν πολὺ φαρδιά, τὰ καλπάκια ὅμως ἔρχονται ἴσια-ἴσια στὸ κεφάλι μας. Ὡστόσο μὲ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον μακεδονικὸν ἀγῶνα, ποὺ τὸν εἶχε ξαπολύσει στὰ 1896 ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρεία, δὲ θὰ ἦταν ἀσχετὴ κ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ πατέρα μέσα στὴν καρδιά τῆς Τουρκιάς. Ἐτσι, τὴν ἴδια ὥρα ὅπου παίζαμε ξέγνιαστοι ἐμεῖς μὲ τόσο ἀταίριαστα παιχνίδια, βρισκόταν ἐκεῖνος σὲ μεγάλον κίντυνο. Μόλις καὶ γλίτωσε ἀπὸ τὴν τούρκικη ἀστυνομία ποὺ ζητοῦσε νὰ τὸν πιάσει. Καὶ ποιὸς ξέρει, ἂν τότε θὰ τὸν βλέπαμε πιά ποτέ!

Παίρνοντας ἡ μνήμη τώρα κάποιον δρόμο παράλληλον, φέρνει στὸν νοῦ μιὰν ἀπεραντὴ σάλα νὰ βουίζει σὰ μελισσοδομῆ ἀπὸ τὸν γυναικόκοσμο ποὺ εἶναι μαζεμένος κ' ἐργάζεται μέσα ἐκεῖ. Εἶναι ἡ μεγάλη αἶθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, ἴδια σχεδὸν ὅπως καὶ σήμερα, μόνο μεταλλαγμένη σ' ἐργαστήρι γεμάτο τραπέζια, ὅπου καθισμένες οἱ γυναῖκες, οἱ κόρες, οἱ ἀδερφές τῶν μελῶν του, ράβουν κόκκινες στολές στὴ μηχανὴ καὶ στὸ χέρι. Ἐχει ξεσπάσει ὁ ἀτυχὸς ἐκεῖνος πόλεμος τοῦ '97 κ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐτοιμαστοῦν γρήγορα στολές γιὰ τοὺς γαριβαλδινούς. Ἦταν πάλι πρόεδρος κ' ἐκεῖνη τὴ χρονιά ὁ πατέρας, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ μὴν πάρει κάποια πρωτοβουλία τὸ Ἴδρυμα γιὰ νὰ μὴν ὑστερήσει κι' αὐτὸ στὴν κοινὴ προσπάθεια καὶ στὶς θυσίες. Ὅπως βλέπει κανεὶς καὶ στὸ ἀναμνηστικὸ «Χρονικὸ» του, ποὺ ἔβγαλε τελευταῖα ὁ Σύλλογος, βοηθοῦσαν ὄλοι, ὅπου εἶχε ὁ καθένας ταχτεῖ. Κι' ὅποιοι δὲν ἦταν σὲ ἡλικία γιὰ νὰ πολεμήσουν, προσπαθοῦσαν νὰ φανοῦν ἄλλιῶς χρήσιμοι. Μὰ μέσα του θὰ καλοτύχιζε ὁ πατέρας δσοὺς μπορούσαν νὰ κρατοῦν ἀκόμα τουφέκι, ὅπως οἱ δυὸ ἀδερφοὶ του οἱ μικρότεροι. Μὲ βαριά καρδιά θ' ἀναθυμόταν τὴν ἐποχὴ τῆς νιότης του, ὅπου παρατόντας καὶ μελέτες του ἀγαπητῆς καὶ τὰ βιβλία του, ἔτρεξε νὰ γραφεῖ ἐθελοντῆς γιὰ νὰ πολεμήσει στὴ Θεσσαλία. Ἴσως νὰ πῆγαινε ὁ νοῦς του κι' ἀκόμα παλιότερα, ὅταν, ἀγόρι ἀμούστακο δεκατεσσάρω χρονῶ, κρυφὰ εἶχε ξεκινήσει μὲ τὰ πόδια μόνος του ἀπὸ τὴν Καλαμάτα κ' ἔφτασε στὸ Ἀνάπλι μὲ τὸν σκοπὸ νὰ μπαρκαριστεῖ ἀπὸ κεῖ γιὰ τὴν Κρήτη, ὅπου εἶχε ἀνάψει τότε ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '66. Δὲν ξέρω πότε πρωτακούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα του ἓνα χαριτωμένο ἐπεισόδιο τῆς μοναχικῆς ἐκείνης πε-

ζοπορίας του' αξίζει όμως να το αναφέρω εδώ, γιατί δείχνει φανερά, μου φαίνεται, πώς μέσα στο παιδί αναδευόταν κιόλας ο κατοπινός άντρας:

«Εκεῖ, ἔλεγε, όπου περπατοῦσα τὴ νύχτα, βλέπω ξαφνικά να ξεχωρίζει μέσ' ἀπὸ τὸ σκοτάδι στὴν ἀστροφεγγιά καὶ να μοῦ φράζει τὸν δρόμο ἕνας θεόρατος ἀράπης, πὺ κρατοῦσε στὸ ἀνασηκωμένο χέρι του ἕνα χοντρό ραβδί, ἔτοιμος νὰ τὸ καταφέρει στὸ κεφάλι μου, ἂν ἔκανα πὼς προχωροῦσα. Στὴν ἀρχὴ ἀγριεύτηκα. Μὰ ἔπειτα, συνεφέροντας ἀπὸ τὸ πρῶτο ξάφνιασμα, εἶπα μὲ τὸν νοῦ μου: πὼς θὰ ξεφύτρωνε δὴ ἀράπης; τὰ μάτια μου θὰ μὲ γελοῦν; σίγουρα μὲ γελοῦν τὰ μάτια μου. Δίνοντας ἔτσι κουράγιο στὸν ἑαυτὸ μου προχώρησα ἴσια κατὰ πάνω του. Ὁ ἀράπης δὲν κουνήθηκε καθόλου. Καὶ σὰ ζύγωσα ξεθαρεμένος τότε πιὸ κοντά, εἶδα πὼς ὁ ἀράπης μου ἦταν στ' ἀλήθεια ἕνα καψαλισμένο δέντρο».

«Ὅσον γυρίσουμε πάλι στὴ δική μας παιδικὴ ζωὴ, τρία χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸν ἀτυχὸ ἐκείνον πόλεμο. Ἡ ἀδερφοῦλα μας, τὸ καμάρι ὄλου τοῦ σπιτιοῦ, ἦταν λίγες μέρες τώρα πεσμένη ἀρρωστη βαριά στὸ κρεβάτι. Γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε κ' ἐμεῖς οἱ δυὸ οἱ μεγαλύτεροι μπροστά καὶ νὰ βλέπουμε τὴν ἀργὴ ἀγωνία της, μᾶς στείλαν σὲ κάποιον ἐξοχικὸ χτήμα, στὰ Κάτω Πατήσια. Θὰ εἶχαμε μείνει κάπου μιὰ βδομάδα ἐκεῖ. Καὶ μιὰ μέρα, ἕνα κλειστὸ ἀμάξι στάθηκε στὴν ἐξώπορτα τοῦ περιβολιοῦ καὶ κατέβηκε ἀπὸ μέσα ὁ πατέρας. Ἦταν βαρὺς κ' ἀμίλητος. Εἶπε μόνο νὰ ἐτοιμαστοῦμε γρήγορα γιὰ νὰ φύγουμε ὄλοι μαζί. Μόλις μπήκαμε κ' οἱ τρεῖς μὲς στ' ἀμάξι καὶ ξεκινήσαμε, τὸν εἶδαμε νὰ φέρνει μπροστά στὸ πρόσωπο τὸ χέρι, τὸ ἴδιο σὰν καὶ τὴν ἄλλη φορά, πρὶν ἀπὸ χρόνια. Μονάχα πὺ τὴν κρατοῦσε κ' ἕνα μαντήλι στὸ χέρι του. Πρόφτασε μόνο νὰ πεῖ «δὲν ἔχετε πιά ἀδερφοῦλα» κ' ἀναλύθηκε σὲ λυγμούς. Ὅσο πὺ φτάσαμε στὸ σπίτι, δὲ θυμᾶμαι νὰ σήκωσε καθόλου τὸ πρόσωπο.

Πηδῶ δὲν πηδῶ κανέναν χρόνο. Θὰ ἦταν Ἀποκριὲς ἢ Λαμπρὴ. Δὲν ξέρω πὼς ἔτυχε νὰ βρεθεῖ στὰ χέρια μου μιὰ ἀργεντινὴ δεκάρα, πὺ τὴς εἶχαν τότε γιὰ κάλπικες. Πῆγα στὸν ἀντικρινὸ μας ἐμποράκο νὰ πάρω κανένα βαρελότο ἢ βεγγαλικό, μπορεῖ καὶ χαρτοπόλεμο, καὶ κατάφερα νὰ τοῦ

τὴν περάσω, δίχως τίποτα νὰ ὑποψιαστεῖ. Κ' ἐγὼ καυχιόμουν γιὰ τὸ κατόρθωμά μου ὕστερα, μὲς στὸ σπίτι. Τὸ ἄκουσε κ' ὁ πατέρας. Ἔ, τόσο θυμωμένον δὲν τὸν εἶχα ξαναδεῖ ποτέ. «Πῆγαινε στὴ στιγμὴ, δὸς του αὐτὴν ἐδῶ τὴ δεκάρα καὶ πάρε πίσω τὴν ψεύτικη. Ἐμπρός, παλιόπαιδο, ἐδῶ εἰς' ἀκόμα; Βρὲς κάποια δικαιολογία, νὰ, ξέρω γώ; πὼς κάνεις συλλογὴ ἀπὸ νομίσματα (καὶ στ' ἀλήθεια εἶχα μαζεμένα τότε κάμποσα βυζαντινά κ' ἀρχαῖα) καὶ πὲς του νὰ σὲ συχωρέσει πὺ κατὰ λάθος τοῦ ἔδωσες τὴν κάλπικη ἀντὶ γιὰ τὴ σωστή. Ἐκείνη, πὲς του, τὴ θέλεις γιὰ τὴ συλλογὴ σου. Ἄντε λοιπόν, τί κάθου; Τρέξε. Ἄκους ἐκεῖ, νὰ μᾶς ντροπιάσει ἔτσι ὁ γιός μου!» Σὰ ζεματισμένος κατέβηκα τὴ σκάλα, πῆγα στὸ ἀντικρινὸ ἐμπορικάκι κ' οὔτε ξέρω τί δικαιολογία τραύλισα. Μὰ σὰν τὴν πῆρα πίσω, μοῦ ἔκαιγε τὰ χέρια ἢ ἀργεντινὴ δεκάρα καὶ θὰ τὴ θυμᾶμαι σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ.

Ἡ ἀνατροφή μας γίνεται ὄχι μὲ αὐστηροὺς κανόνες τυφλῆς ὑπακοῆς, οὔτε μὲ συμβουλὲς καὶ ἠθικὰ παραγγέλματα. Δὲ λέω, μᾶς μαλώνει συχνὰ ἢ μητέρα, μᾶς δέρνει κιόλα κάποτε ὁ πατέρας ὄμως στέκεται παρά-

μερα πάντα σ' αὐτὲς τὴς σκηνές, κ' ἂν πετᾷ κ' ἐκείνος πὺ καὶ πὺ κανέναν λόγο, εἶναι γιὰ νὰ ξυπνήσει μέσα μας τὴ φωνὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Μὰ τὸ περισσότερο ἡ ἀνατροφή γίνεται μὲ τὸ ζωντανὸ παράδειγμα, μὲ τ' ὀδηγημά μας κοντὰ στὴς ἴδιες τὴς πηγὲς τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἀπὸ μικροὺς μᾶς πῆγαινε συχνὰ ὁ πατέρας στὸ θέατρο. Ἐν' ἀπὸ τὰ πρῶτα ἴσως ἔργα πὺ εἶδαμε ἦταν ἢ «Ἀντιόπη» τοῦ Βερναρδάκη. Μεγάλια πράματα, βέβαια, δὲν καταλάβαμε — νὰ ἦμαστε τὸ πολὺ ἑφτά ὄχτῶ χρονῶ. Μὰ ἢ θεατρικὴ μαγεία, καὶ μόνο σὰν ἐξωτικὸ θέαμα, καὶ μόνο σὰ ζωντανεμένο παραμῦθι, ἄφησε βαθιὰ τ' ἀχνάρια της μέσα στὴν παιδικὴ ψυχὴ. Μορφωτικὴ σημασία γιὰ μᾶς εἶχαν κ' οἱ περίπατοι μὲ τὸν πατέρα. Κάθε τόσο μᾶς ἔπαιρνε μαζί στοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους, Διονυσιακὸ θέατρο, Ἀκρόπολη, Πνύκα, Θησεῖο, Κεραμεικὸ. Εἶχαμε μάθει ἔτσι, πρὶν ἀπὸ τ' ἄλλα παιδιὰ τῆς ἡλικίας μας, νὰ ξεχωρίζουμε τοὺς ἀρχιτεχτονικοὺς ρυθμούς, νὰ κινούμαστε ἀνάμεσα στὰ ἱστορικὰ μνημεῖα σὰ σὲ περιοχὴ γνώριμη. Στὸ φούντωμά της ἢ παιδικὴ περιέργεια δὲ σκόνταφτε ποτέ ἀπάνω στὴ βαριεστιμένη ἀδιαφορία

Ὁ Νικόλαος Πολίτης
ἔθελοντὴς στὴν ἐπανάσταση
τῆς Θεσσαλίας τοῦ 1876.

του μεγάλου· την καλοδεχόταν Ισια-Ισια ή πατρική φροντίδα, πρόθυμη πάντα να λύσει κάθε άπορία μας, να ξυπνήσει μάλιστα μέσα μας και άλλες. Δίπλα όμως με τη φροντίδα για την πνευματική μας διάπλαση, δεν παραμελούσε ο πατέρας και τη σωματική μας άγωγή. Ο ίδιος μας έμαθε κολύμπι. Σχεδόν κάθε πρωί, το καλοκαίρι, κατεβαίναμε μαζί του για μπάνιο στο Νέο Φάληρο. Εκεί, μας πήρε άγκαλιά μια μέρα, ξεχωριστά βέβαια τον καθένα μας, και σαν έφτασε στα πιά βαθιά, όπου πάτωνε κείνος, μας άφησε. Πασκίζοντας να κρατηθούμε τότε όπως· όπως άπάνω στον άφρο, είδαμε άπό μόνοι μας πώς δε βουλιάσαμε, άνακουνούσαμε χέρια και πόδια. Έ, αυτό ήταν· να πάρουμε τον άέρα της θάλασσας. Άπό κεί κ'έμπρός, μπορούσαμε άφοβα πιά να κολυμπάμε.

Βαθύτερα όμως, άπό κάθε τι άλλο ίσως, χαραχτηκε στο παιδικό μας μυαλό ή έντύπωση άπό την καθημερινή μας συναναστροφή με ώριμους, σοβαρούς άντρες — τον κύκλο του πατέρα. Έχουμε άρκετά μεγαλώσει· θά είμαστε ως δέκα-δώδεκα χρονώ. Καιρός πιά, θά έιπε κείνος με τον νοϋ του, να βγούν στον κόσμο τα παιδιά, ν' άκούν τις κουβέντες των μεγαλύτερων, διάφορες γνώμες κι' αντιγνώμες, για ν' άνοίγεται όλο και πιά πολύ ο πνευματικός τους κόσμος. Ο ταχτικός μας περίπατος γινόταν τώρα λοιπόν στο Ζάππειο. Εκεί, στο μικρό καφεενδάκι τότε ή πιά πέρα στις «Άγελάδες», όπου τα «Πεϋκα» σήμερα, μαζεϋόνταν οί πιά γνωστοί λόγιοι, έπιστήμονες και καλλιτέχνες εκείνου του καιρού. Ήταν ή «Άκαδημία», όπως την είχαν παρανομάσει παίζοντας. Κατά το βράδυ έβλεπες να κάθεται μιά μεγάλη συντροφιά εκεί, γύρω σε κάμποσα τραπέζια. Μπορούσες να ξεχωρίσεις τον όμιλητικότατο Άγ-

γελο Βλάχο και τον άμιλητο σχεδόν Μίνω Λάππα, τον Λάμπρο και τον Σακελλαρόπουλο, τον Κυπάρισσο Στέφανο και τον Μηλιαράκη, τον Πανταζίδη, τον Φίλιο με την κάτασπρη γενειάδα του, τον Σωτηριάδη με το μικρό του γενάκι, τον Κακλαμάνο, μπορεί και τον Θέμο Άννινο, καμιά φορά και τον Ίακωβίδη — μιά ποιόν να πρωτοθυμηθώ! Δέ σταματοϋσε ποτέ ή συζήτηση.

Κ' έμεις τα παιδιά παρακολουθούσαμε, όχι βέβαια με την ίδια όλοένα προσοχή, ό,τι λέγαν οί μεγάλοι, μιά με σεβασμό πάντα και θαυμασμό. Περισσότερο τεντώναμε τ' αυτιά μας, όταν έρχόταν ο λόγος σε φιλολογικά ή καλλιτεχνικά θέματα. Θυμάμαι άκόμα πόσο είχε άνάψει κάποτε ή συζήτηση άπ' άφορμή τα προλεγόμενα στην καινούργια έκδοση τότε των Άπάντων του Σολωμού, με κυριότερον όμιλητή τον Άγγελο Βλάχο. Άνάμεσα όμως σ' άλλους τους «άκαδημαϊκούς», πρώτος φίλος μας έγινε ο γραμματέας του παλιού Βασιλικού Θεάτρου, ο Στέφανος Στεφάνου, γιατί εκείνος είχε την ύπομονή, παίρνοντάς μας παράμερα, να ξετυλίγει μπρός στη σαστισμένη

Ο Νικόλαος Πολίτης και ή Μαρία Πολίτη.
Άπό τ' άριστερά πρὸς τὰ δεξιά: Ο κ. Άλκης Πολίτης
κι ο κ. Λίνος Πολίτης.

μας φαντασία τα μυστήρια και τα θαύματα της σκηνής. Τόσο μας είχε γεμίσει το μυαλό με όλα εκείνα τα παράξενα και τ' άξιοπερίεργα, πού μαντεύοντας την κρυφή λαχτάρα μας ο πατέρας, μας πήγε μιά μέρα ο ίδιος στο Βασιλικό Θεάτρο, για να τα ίδούμε τέλος πάντων με τα μάτια μας κι' άπό κοντά, με πρόθυμον οδηγό τον καλό μας φίλο. Και τότε για πρώτη φορά πάτησε τα σανίδια της έθνικής μας σκηνής εκείνος πού έμελλε τόσο να τη λαμπρύνει άργότερα.

Μέσα σε τέτοιο κύκλο μεγαλωμένοι ο άδερφός μου ο Φώτος κ' έγώ, καθόλου παράξενο πού άρχισαμε, άπό μαθητούδια του

δημοτικού σχολείου ακόμα, να δοκιμάζουμε τις συγγραφικές μας μιμητικές ικανότητες σε διάφορες χειρόγραφες εφημερίδες πρώτα-πρώτα. Ύστερα προχωρήσαμε και σε περιοδικά, χειρόγραφα πάλι, για να φτάσουμε στερνά και στην ίδρυση ενός «Παιδικού Θεάτρου», που δεν έδωσε όμως ποτέ του παράσταση. Με καλό μάτι έβλεπε αυτές τις ασχολίες μας ο πατέρας. Μάλιστα ζητούσαμε και την κρίση του πολλές φορές για κανένα μας φιλολογικό κατασκευάσμα, και δεν το βάλαμε στο περιοδικό, αν δεν έδινε την έγκρισή του. Στά φώτα του προστρέχαμε ακόμα και σά γυρεύαμε κανένα ελληνικό ή ξένο έργο για το θεατρικό μας δραματολόγιο. Και πάντα έβρισκε τον καιρό να μᾶς όρμηνέψει για κάτι σωστό, ποτέ όμως δε χρησιμοποιούσε το κυριαρχικό δικαίωμα της πατρικής εξουσίας για να μᾶς απαγορέψει κάτι στραβό. Κοίταζε μόνο να ξυπνήσει μέσα μας την κριτική ατενέργεια κ' έτσι μόνοι μας να καταλαβαίνουμε τις άστοχιές μας.

Ο ώραιος εκείνος άντρας με την λεβέντικη κορμοστασιά και την αδούλωτη γνώμη, με την άπονήρευτη καρδιά σαν του παιδιού και την έμπειρη κρίση, με την μεγαλόψυχη καλοσύνη μά και την άμειλιχτη άυστηρότητα, δε ζητούσε από τους άλλους τίποτα παραπάνω απ' ό,τι ο ίδιος είχε ακολουθήσει πάντα σ' όλη του τη ζωή: τη συνέπεια με τον έαυτό μας, τη συμφωνία τών έργων μας με τα λόγια μας. Ήταν άντρας σωστός. Γι' αυτό και μπόρεσε ν' αφήσει σ' έμᾶς τους νεότερους τις αλησμόνητες εκείνες υποθήκες, που βρίσκονται μέσα στο λιγότερο γνωστό δικό του κείμενο. Ο τίτλος του είναι «Προσλαλιά του Πρυτάνεως Ν. Γ. Πολίτου προς τους έγγραφέντας φοιτητάς κατά την ήμέραν της παραδόσεως εις αυτούς τών εισιτηρίων» κ' έχει δημοσιευτεί στο ίδιο μικρό φυλλάδιο με τον πρυτανικό του τον λόγο, στο τέλος. Στις υποθήκες αυτές λές και μᾶς ξανοίγεται ο κρυφός πυρήνας της πραγματικής πνευματικής του υπόστασης. Άμα τις διαβάζουμε προσεχτικά, σιγά-σιγά ξεπροβάλλει μέσ' από τις γραμμές τους

κάτι το πολύ προσωπικό, ή πίστη του σ' όμοούσιο αλήθειας και ήθους, που αυτή χάραζε την πορεία μιᾶς ζωής δοσμένης ολάκερης σε ύψηλους σκοπούς, αυτή μετά πλαθε σ' έσωτερική χαρά τον μόχθο του κ' έχυνε το φῶς ολύμπιας γαλήνης στο πρόσωπό του. Άς τις ακούσουμε:

«Τόν άγραφον ίερόν νόμον της έπιστήμης σείς αυτοί πρέπει να θέσετε και έγχαράττοντες αυτόν βαθέως εις τας ψυχάς ύμῶν να τηρήτε άπαρεγκλίτως. Μόνον σκοπόν του βίου του καθοσιουμένου εις την έπιστήμην, αναγνωρίζει ο νόμος ούτος την ζήτησιν της αληθείας δι' αυτήν ταύτην, και άποκορυφούται εις το αξίωμα, ότι ο αληθής έπιστήμων αναγκαίως είναι και χρηστός άνήρ και αγαθός πολίτης».

Και πιο πέρα:

«Άντάξιος της άποστολής του αναδεικνύεται πᾶς έπιστήμων μετά ζήλου, αγάπης και ένθουσιασμού εργαζόμενος ύπέρ της αληθείας και ούδέν υπεράνω ταύτης τιθέμενος, την δε ψυχήν τηρῶν άγνήν από παντός άγεννοῦς στοχασμοῦ και ύπολογισμοῦ φιλαύτου και έν πάση πράξει του άποβλέπων πάντοτε προς την ένθνηκήν ωφέλειαν. Διότι συναφή προς τον ύψηλόν προορισμόν του έπιστήμονος είναι το χρηστόν ήθος και ή άφοσίωσις ύπέρ του κοινου αγαθοῦ και παράλληλος προς την έπιστημονικήν εργασίαν πρέπει να χωρή ή δρᾶσις ύπέρ της ευδαιμονίας και του μεγαλείου της πατρίδος».

Ο συγκρατημένος, σχεδόν απρόσωπος τόνος του κάκου προσπαθεί να κρύψει τον δυνατό παλμό, που ακούγεται ωστόσο καθαρά κάτω από τα λόγια: κι' αυτός ίσως ίσως τα κάνει να είναι αληθινά. Νοιώθουμε πῶς έδῶ μιλεῖ ένας άνθρωπος που πραγματικά έχει «καθοσιώσει» τη ζωή του σε κάτι μεγάλο και ύψηλό κ' είν' έτοιμος με την πράξη να δώσει σε κάθε στιγμή την άπόδειξη για την αλήθεια τών λόγων του.

Γ. Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

